

معیارہای تدوین، انتخاب و ارزیابی فرہنگہای دوزبانہ

اشارہ

نوشته حاضر معیارهایی را برای تدوین، انتخاب و ارزیابی فرهنگهای دوزبانہ به دست می‌دهد. این معیارها، در عین ایجاز آن، در موارد یادشده بسیار کارساز و مفیدند. پیروی از آنها در درجه اول فرهنگنویس را به سوی تألیف فرهنگ استوار بر شالوده علمی و زبانشناختی رهنمون می‌سازد. پژوهشگران و محققان و همچنین خریداران فرهنگ را نیز از این معیارها سود فراوان حاصل می‌شود. این معیارها سه جنبه عمده فرهنگ - هدف، محتوا و ظاهر - را در بر می‌گیرند. ترجمه این نوشته به معنای پذیرش آرای القاسمی در تمام زمینه‌ها نیست.

۱ هدف

۱-۱ یگانگی هدف

۱۱-۱ آیا هدف فرهنگ خدمت به گویندگان زبان مبدأ است یا گویندگان زبان مقصد؟

- ۱-۱۱ آیا فرهنگ عمدتاً به زبان نوشتاری می‌پردازد یا به زبان گفتاری؟
 ۱-۱۳ آیا فرهنگ برای کمک به درک^۲ زبان تدوین شده است یا تولید^۳ زبان؟

۱-۲ امروزین بودن^۴

۱-۲۱ آیا فرهنگ واژگان تحولات تازه فرهنگی مانند video recorder, busing, telstar را

ضبط کرده است؟

۱-۲۲ آیا یافته‌های تازه زبان‌شناسی نوین در زمینه آواشناسی، دستور و معناشناسی در فرهنگ

اعمال شده است؟

۲ محتوا

۲-۱ واحدهای پیشین^۵ فرهنگ:

۲-۱۱ مقدمه: آیا مقدمه شامل موارد زیر می‌شود؟

(الف) هدف فرهنگ،

(ب) منابع فرهنگ،

(پ) شیوه تألیف،

(ت) فلسفه دستوری‌ای که مبنای فرهنگ قرار گرفته است،

(ث) شمول^۶: عناصر واژگانی و معانی واژه‌ها،

(ج) نوع اطلاعات ارائه شده.

۲-۱۲ تاریخ زبان: آیا مطلبی در باره تاریخ زبان مقصد وجود دارد که زایش و بالش آن و

ارتباط آن را با زبانهای دیگر نشان دهد؟

۲-۱۳ نظام آوایی زبان مقصد:

(الف) آیا واجهای زبان و توزیع واجگونه‌های آنها به طور نظام‌مندی ارائه شده است؟

(ب) آیا راهنمای تلفظی^۷ آورده شده است تا نظام آوانگاری پذیرفته شده در فرهنگ را

نشان بدهد؟

(پ) آیا راهنمای قیاسی تلفظی^۸ وجود دارد که دو یا چند واژه آشنا را به عنوان مثال

برای هر نشانه‌ای ذکر کند؟

۲-۱۴ دستور زبان مقصد:

(الف) آیا دستور زبان، چکیده‌ای از نظامهای صرفی و نحوی زبان مقصد را در بر دارد

- که مقولات اصلی (و مقولات فرعی) مشخص و روابط میان آنها را تعیین کند؟
- (ب) آیا روندهای اشتقاق، ترکیب، وندافزایی^{۱۱}، تغییرات صغر^{۱۰}، و دوگان‌سازی^{۱۱} به صورتی نظام‌مند و مستند به شواهد ارائه شده است؟
- ۱۵-۲ خط: آیا واحدهای پیشین فرهنگ چکیده‌ای در مورد نظام الفبایی زبان مقصد، قواعد املایی، و استثنای آن را در بر دارد؟
- ۱۶-۲ راهنمای فرهنگ^{۱۲}: آیا راهنمایی برای استفاده درست از فرهنگ وجود دارد که اختصارات، نشانه‌های قراردادی فرهنگ‌نگاری و شیوه‌های خاص به کار گرفته شده در آن را بیان کند؟

۲-۲ متن

۲-۲۱ صورت:

- (الف) املای: آیا صورتهای گوناگون املایی هر واژه به ترتیب الفبایی در جای مناسب خود با ارجاع متقابل^{۱۳} به مدخل^{۱۴} اصلی آمده است؟
- (ب) hyphenation: آیا فرهنگ ابزارهای مناسبی (نقطه یا خط تیره) را در درون واژه‌های مدخل^{۱۶} برای نشان دادن نقاطی که واژه را بتوان در پایان یک سطر ماشین-شده یا دستنویس شکست، به کار می‌گیرد؟

۲-۲۲ مدخلها

- (الف) آیا مدخلهای فرهنگ شامل تکواژها و همچنین رشته‌ای از تکواژهای می‌شود؟
- (ب) آیا آنها موضوع را به اندازه کافی و وافی فرا می‌گیرند؟
- (پ) آیا آنها اصطلاحات و افعال دو کلمه‌ای را در بر می‌گیرند؟
- (ت) آیا آنها دارای عناصر فرهنگی مانند نامهای خاص کسان، جایها و آثار ادبی می‌شوند؟

۲-۲۳ اطلاعات آواشناختی

- (الف) آیا واژه مدخل و شواهد و مثالهای آن آوانگاری شده‌اند؟
- (ب) آیا نظام آوانگاری مورد استفاده در فرهنگ، ساده، کامل و صحیح است؟
- (پ) آیا نظام آوانگاری مورد استفاده در فرهنگ، واجهای زیر زنجیری را نیز مانند واجهای زنجیری نشان می‌دهد؟

۲۴-۲ اطلاعات دستوری: آیا فرهنگ به موارد زیر می پردازد:

- (الف) ساختار صرفی مدخل؟
- (ب) تمام تغییراتی که در واژه مدخل پدید می آید؛ مانند زمان، حالت و جنس؟
- (پ) رفتار نحوی واژه مدخل؟

۲۵-۲ اطلاعات معنایی

- (الف) آیا تمام معانی عمده واژه، فهرست شده اند؟
- (ب) آیا فرهنگ، دادن یک برابر نهاد ترجمه‌ای^{۱۷} مناسب برای هر معنا را هدف خود قرار داده است؟
- (پ) آیا در صورت لزوم، توضیحات زبانی و فرهنگی به برابر نهادها (معادلها) افزوده شده است؟
- (ت) آیا تفکیکهای معانی^{۱۸}، در صورت لزوم، به زبان کاربرنده فرهنگ داده شده است؟
- (ث) آیا روابط میان اشتقاقهای یک خانواده واژگانی^{۱۹} نشان داده شده است؟

۲۶-۲ کاربرد^{۲۰}:

- (الف) آیا زمینه‌های کاربرد زبانی^{۲۱} مانند «رسمی»، «غیررسمی» و «شاعرانه»، به درستی به کار برده شده است؟
- (ب) آیا فرهنگ از زمینه‌های کاربرد اجتماعی^{۲۲} مانند «تحقیرآمیز^{۲۳}»، «توهین آمیز^{۲۴}» و «نه در میان زنان^{۲۵}» استفاده کرده است؟

۲۷-۲ شاهدها و مثالها^{۲۶}

- (الف) آیا هر معنایی با دادن یک شاهد، روشن تر شده است؟
- (ب) آیا این شاهدها و مثالها فرهنگ اهل زبان مقصد را می نمایانند؟
- (پ) آیا تمام شاهدها به زبان مادری کاربرنده فرهنگ ترجمه شده اند؟
- (ت) آیا شاهدها کوتاه و اطلاع رسان^{۲۷} اند، بدین معنی که کاربرد آن واژه را به خوبی نشان می دهند؟

۲۸-۲ شاهدهای تصویری^{۲۸}:

- (الف) آیا از شاهد تصویری به طور نظام مندی استفاده شده، یعنی هنگامی به کار رفته است که اطلاعات افزونتری را ارائه می دهد یا زمانی که معنی را روشن تر از برابر نهاد کلامی^{۲۹} بیان می کند؟

(ب) آیا شاهدهای تصویری واقع گرایانه و تفسیرپذیرند؟

۲۹-۲ ریشه‌شناسی^{۳۰}: آیا وام‌گیری زبان مادری استفاده کننده فرهنگ یا وام‌گیری از

زبان او، در فرهنگ تصریح شده است؟

۲-۳۰ پیوسته^{۳۱}: آیا پیوسته‌هایی مربوط به اطلاعات مورد نیاز در باره فرهنگ زبان مقصد مانند

موارد زیر وجود دارد؟

(الف) پول رایج

(ب) وزن‌ها و مقیاسها

(پ) نظام گرماسنجی

(ت) فهرست سازمانهای آموزشی و سیاسی عمده

(ث) نقشه‌ها

۳ ظاهر^{۳۲}

(الف) آیا فرهنگ ظاهر چشم نواز و جالب توجهی دارد؟

(ب) آیا چاپ صفحات خوب است و مدخلها با حروف درشت چاپ شده‌اند؟

(پ) آیا اشتباهات چاپی در حداقل ممکن است؟

۷۴

1. bilingual dictionary

3. production

5. front matter

7. pronunciation guide

9. affixation

11. reduplication

13. cross - reference

15. hyphenation

17. translational equivalent

19. word family

21. usage table

2. comprehension

4. modernity

6. coverage

8. key to the pronunciation

10. zero change

12. guide to the dictionary

14. entry

16. entry words

18. meaning discrimination

20. usage

22. social table

23. derogatory

24. offensive

25. not among women

در نگاه اول شاید واژه «مردانه» برای این اصطلاح، برابر نهاد مناسبی باشد، اما این واژه کودکان و نوجوانان مذکر را در بر نمی‌گیرد که طبعاً چنین توهمی پیش می‌آید که مثلاً اصطلاحی فقط از آن مردان است، و زنان و نیز کودکان و نوجوانان مذکر آن را به کار نمی‌گیرند. بدین خاطر، با وجود نازیبایی ترکیب «نه در میان زنان»، تا اطلاع ثانوی، از آن کمک می‌گیریم. - م.

26. illustrative example

27. informative

28. pictorial illustration

29. verbal equivalent

30. etymology

31. appendices

32. format

انتشارات پازنگ منتشر کرده است:

زبان و ادب فارسی در قلم و عثمانی

دکتر محمد امین یاسی